

justice provisions in this Convention, as well as proper enforcement measures, to establish and maintain a clear, transparent and consistent framework to implement the provisions of this Convention.

As a matter of fact the notion of environmental justice as defined by the EPA or incorporated in the Aarhus Convention refer to natural law doctrines when referring to fair treatment or meaningful involvement of affected community residents.

In addition the Trail Smelter Case as well as many others of the so called principles of international environmental law is an application of natural law doctrines

International law, itself was conceived by a representative of the so called idealistic school of natural law - Hugo Grotius, who based on basic nature law concepts tried to establish universally valid rules not only for human societies but also for states ¹.

Спіридон Флогайтіс,

професор публічного права
юридичного факультету Афінського університету,
директор Європейської організації публічного права;

Елефтеріос Левантіс,

доктор філософії, адвокат, радник міністра
навколишнього середовища Греції

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В КОНТЕКСТІ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ

I. Вступ

26 квітня 2011 Україна відзначатиме 25-у річницю вибуху ядерного реактора в Чорнобилі, де в 1986 році мала місце перша в світі аварія на невійськовому ядерному об'єкті, яка була особливо небезпечною за своїми наслідками і залишається такою до цього часу. Вибух на побудованому Радянським Союзом Чорнобильському ядерному реакторі спричинив викиди в атмосферу хвиль радіоактивних матеріалів, які вплинули на сотні тисяч чоловік.

Сьогодні, будучи свідками другого за наслідками ядерного лиха за минулі 25 років після Чорнобилю, яке було спричинено

¹ See Hugo Grotius in de iure belli ac pacis

впливом землетрусу і цунамі на атомну електростанцію Фукусіма Дайїчі в Японії, настав час для нас, юристів, взяти слово і наново подумати про толерантність нашої правової цивілізації у сприйнятті основних сучасних екологічних порушень та їх розмірів.

Дійсно, шкода, яка завдана навколишньому середовищу, призводить до нового погляду на існування переліку прав людини, що міститься в класичних міжнародних інструментах, таких як Міжамериканська чи Європейська Конвенція з прав людини.

Аналізуючи ті права, забезпечення і захист яких має в своїй основі підхід з позицій екологічного захисту, і підкреслюючи нагальність появи нової «екологічної» теорії прав людини, ми бачимо в погіршенні стану навколишнього середовища таку міру небезпеки потенційного порушення прав людини, що це може і повинно розглядатися в рамках загальних процедур та механізмів захисту прав людини. Адже врешті-решт, сучасна екологічна криза найближчим часом спричинить нову кризу в галузі прав людини.

Фактом є те, що по суті існує певна взаємодія і взаємозалежність між екологічним правом і правом прав людини. Особливо починаючи з Конференції 1992 р. в Ріо-де-Жанейро, міжнародні екологічні правові інструменти часто розглядаються в одному вимірі з захистом прав людини [1, С.26]

Право на здорове й чисте навколишнє середовище, по суті не визнане в існуючих угодах з прав людини. **Проте, існує право на життя або право на здоров'я!** Крім того, існуючі підходи стосовно захисту прав людини пропонують певні квазісудові процедури і дозволяють потерпілій стороні апелювати до міжнародного органу щодо виправлення ситуації, хоча екологічні угоди не пропонують задовільні механізми виконання.

Комісія з прав людини Організації Об'єднаних націй вже розглянула ряд справ, які піднімають екологічні проблеми. Наприклад Комісія з прав людини ООН попереджувала в 1995 році Україну стосовно надання в межах права на безпечне середовище інформації щодо екологічної ситуації яка була спричинена Чорнобильською катастрофою [2, С.15].

Проте, найголовніший аспект використання будь-якого з інструментів міжнародного захисту прав людини щодо екологічної сфери лежить у здатності цих механізмів служити засобом, який би спричинив виникнення відчуття «сорому» за екологічні порушення.

Окремо від наукового обговорення екологічних вимірів прав людини або вимірів прав людини в контексті екології, міжнародному науковому середовищу здається ясным, що екологічне право розвивалося поза існуванням права прав людини, що додає нову якість (вимір) наших демократичних правопорядків.

Особливе значення тут має, як зазначає професор Рендал Абейтс [2, С.15] те, “що екологічний рух як такий в Сполучених Штатах спочатку був озброєний тільки теоріями «нестатутного» характеру, а з часом розвитку законодавства, детального регулювання та контролю, ці теорії були переглянуті. Сьогодні вони відображають підхід до вирішення питань захисту навколишнього середовища, що базується на концепції прав людини.

Як мінімум один суд був позитивним до визнання екологічних прав. Йдеться про рішення Європейського Суду з прав людини по справі *Lopez Ostra v. Spain*. Іспанська громадянка скаржилася на шкідливу кіптяву, постійний шум і забруднення від очисних споруд, що були розміщені за дванадцять метрів від її будинку, що зробило умови життя її родини нестерпними, і змусило їх страждати від серйозних проблем зі здоров'ям. Суд відзначив, що жорстке екологічне забруднення може впливати на благополуччя індивідуума і перешкоджати йому отримувати задоволення від своїх будинків шляхом негативного впливу на його приватне і сімейне життя, не створюючи навіть серйозної небезпеки його здоров'ю.

Як член Організації американських держав, Сполучені Штати зв'язані Американською Декларацією прав людини. Сполучені Штати особливо прийняли принцип транскордонного забруднення, який передбачає: згідно з принципами міжнародного права, рівно як і законодавством Сполучених Штатів, ніяка держава не має права використовувати або дозволяти використання своєї території в такій формі, що призводить до пошкодження кіптявою території іншої держави або власності осіб на цих територіях (**відоме арбітражне рішення по справі Trail Smelter!**)

II. Права людини і навколишнє середовище

Загальна Декларація прав людини Організації Об'єднаних Націй була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. Ця Декларація вважається найбільш важливим документом ХХ-го сторіччя, прийнята більшістю країн світу. Право на чисте і здорове оточення прямо в Декларації не згадується.

Можна послатися тільки на статтю 25 Загальної Декларації: «Кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи

їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини».

Також відповідні положення Міжамериканської Конвенції з прав людини 1959 р., Європейської Конвенції про права людини та основоположні свободи 1950 р., Міжнародних Пактів 1966 р. з прав людини: Про економічні, соціальні та культурні права та Про громадянські і політичні права, а також Африканської Хартії прав людини та народів 1986 р.

Право на здорове навколишнє середовище було вперше зазначено як право, похідне від права на життя, в Стокгольмській Декларації з навколишнього середовища 1972 р. [3, С. 375]. Тому Стокгольмське формулювання («Людина має основне право на свободу, рівність і сприятливі умови життя в довкіллі, якість якого дозволяє вести гідне і процвітаюче життя») критикувалося, оскільки це обмежує застосування права на здорове довкілля тільки ситуаціями, що завдають небезпеку здоров'ю.

Декларація Ріо-де-Жанейро 1992 р. розглядає питання права людини на здорове довкілля безпосередньо в межах контексту сталого розвитку. Хоча принцип Ріо-де-Жанейро № 1 визнає зв'язок між чистим і здоровим довкіллям, розвитком і захистом здоров'я людини, ця теза піддавалася критиці через використання «гостро антропоцентричного підходу» [3, С. 376].

Нарешті План Дії, що був прийнятий в 2002 р. на Саміті в Йоганнесбурзі є особливо «невмирущим» [3, С. 376] щодо права людини на чисте і здорове довкілля.

III. Екологічне правосуддя з точки зору теорії природного права.

Екологічне правосуддя вже є державною політикою в Сполучених Штатах. Як зазначає Американський Департамент захисту навколишнього середовища (ДЗНС), **«екологічне правосуддя - це справедливе поводження і свідоме залучення всіх людей, незалежно від раси, кольору, національного походження або доходів стосовно розвитку, застосування і забезпечення положень і приписів екологічного законодавства. Справедливе поводження означає, що жодна група людей, в т.ч. об'єднаних за ознаками раси, етнічного походження або соціально-економічних умов, не повинна відчувати на собі і нести тягар непропорційної частки негативних екологічних наслідків, які спричиняються індустрія-**

льними, муніципальними і комерційними діями або політиками. Справедливе поводження означає, що жодна група людей не повинна нести непропорційну частку екологічних наслідків (...) [4].

Свідоме залучення означає, що 1) (...) жителі громад, які потенційно є об'єктом екологічного впливу, мають відповідну можливість брати участь у прийнятті рішень щодо діяльності, яка спричиняє такий вплив і впливатиме на їх довкілля та здоров'я (...) і 2) ...(...) внесок громади може вплинути на вирішення відповідних агенцій.

Ця дефініція ясно нагадує нам преамбулу Оргуської конвенції «Про доступ до інформації, участь громадськості у процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля», підписаної в м. Оргусі, Данія, 25 червня 1998. Сторони конвенції, посиляючись на принцип 1-ї Стокгольмської декларації про середовище навколо людини та принцип 10-ї Ріо-Жанейрської декларації про навколишнє середовище і розвиток, а також визнаючи, що кожна людина має право жити в навколишньому середовищі, сприятливому для її здоров'я та добробуту, а також зобов'язана як індивідуально, так і спільно з іншими людьми захищати і покращувати навколишнє середовище на благо нинішнього та майбутніх поколінь, у ст. 3 заявляють, що «Кожна зі Сторін здійснює необхідні законодавчі, регулятивні та інші заходи, включаючи заходи щодо досягнення відповідності положень, які регламентують порядок виконання положень цієї Конвенції, стосовно інформації, участі громадськості та її доступу до правосуддя, а також відповідних заходів для забезпечення умов їх застосування, для створення і підтримки чіткої, прозорої та злагодженої структури для виконання положень цієї Конвенції».

По суті справи, очевидно, що поняття екологічного правосуддя, як воно розуміється ДЗНС або зазначено у тексті Оргуської Конвенції, через згадку про справедливе поводження або свідоме залучення жителів відповідних громад, тим самим відсилає до доктрини природного права.

Крім того, справа Trail Smelter, як і багато інших, так званих принципів міжнародного екологічного права, є застосуванням доктрин природного права.

Міжнародне право само по собі було засновано представником так званої ідеалістичної школи природного права — Гуго Гроцієм, який, базуючись на основних поняттях природного права, намагався встановити універсально чинні правила не тільки для людських суспільств, але й для держав [5].

Література

1. Randall S. Abate. In the need for enforceable international environmental human rights, Stanford Environmental Law Journal, 26 A 2007 .
2. Randall S. Abate, Climate Change (..) In the need fro enforceable international environmental human rights, Stanford Environmental Law Journal, p 15 ff
3. Barry E. Hill, Steve Wolfson, & NicholasTarg, Human Rights and the Environment, a Synopsis and some Predictions, Georgetown International Environmental Law Review, 359, 2003 — 2004, p. 375ff
4. US Environmental Protection Agency, Toolkit for Assessing Potential Allegations of Environmental Injustice, (Working Draft, Sept. 8, 2003)
5. Див. Hugo Grotius in de iure belli ac paci

Курінний О. М.,

д-р юрид. наук, професор, заслужений юрист РФ,
завідуючий кафедрою трудового права
МДУ імені М.В. Ломоносова

Глущенко Л. М.

помічник ректора, здобувач, учасник ліквідації аварії
на Чорнобильській АЕС у квітні—травні 1986 р.,
Національний університет державної
податкової служби України

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ОБОВ'ЯЗКОВОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ — ШЛЯХ ДО СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЧОРНОБИЛЬЦІВ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Виповнюється 25 років з дня аварії на Чорнобильській АЕС, ситуація навколо якої з часом набуває нового соціального забарвлення. Чим далі від нас буремні події 1986-го, тим менше уваги приділяє влада постраждалим унаслідок катастрофи. Обсяги державних видатків на соціальний захист чорнобильців залишаються недостатніми. Незаслужено і несправедливо обмежуються права передусім ліквідаторів аварії — військовослужбовців, пожежників, шахтарів, транспортників, робітників і спеціалістів народного господарства.

Сьогодні статус потерпілих від наслідків Чорнобильської катастрофи в Україні мають понад 3 мільйони осіб, серед яких при-